



ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՄԻՒՆԻՍԻՔ



ԱՅՆՐ ԵՐԱՅԻՆՔ, ՎԶԱՆԻՐ, լքանելու ժամն չէ. չլլանք երկչու, սրտաւորի երախաներ. հոս ու հոն ժողովրդեան վրայ բռնութեան տարափող պատուհասները, հարուածները, մեր թափառական կացութիւնը, ճակատագրի խոժոռագէմ անգթութիւնը, տակաւին մեր յարասեակ յամառ բնագործը խանգարելու անդօր են: Զստեցընենք մեր երակներու հայու արիւնը. արհեստ ու գրիչ ի ձեռին՝ աշխատինք, գործենք առանց մեղ-

կանալու, գործենք առանց վհատելու, գրենք առանց լքանելու, սիրենք զիրար հայրենի սիրով, խրախոյտ տանք, խրախոյտ անենք, հոգի շունչ փչենք զազջիւրուն, սթափեցրենք մահաթմբի բնածնները, ցնցենք անզգայնները:

Հայեր, զո՛ւրա հալածենք մեր կուրծքէն հառաչանք, կոծ ու վախառուն: Աստիճ վշառու սփոփանք, վերքերու բալառան չեն. մեր լանջերի ազատաժին թող քան զարնուին ճակատագրի վիթխարի վէտ վէտ կոհակներու, անոնք պիտի փշրին, եթէ մենք ձեռք ձեռքի տուած, գիտնանք արխանալ, գիտնանք յարգել մեր հարազատ արիւնքը, գիտնանք մեր պարաւոր կեանքը սիրել ու պաշտել:

Հայեր անյուսումներս մէջ չի խղզուիրք. յաւերժեանքի անբախտութեան փուշերն՝ վարդեր բացին. ապստաններ՝ թլուջ ջգերը պողպատեցին, հարուածները ինքնաճանաչութիւն ծնան: Եւ այսօր մայրենի որորոցէն զուրա ընկած տաքանջատ զաւակները, սոսկացին իրենց խորթ կեանքէն, սիրեցին հարազատ Մայրը, պահեցին անոր լեզուն, շնչեցին անոր հոգին. և թափառութեան ուսումնասինել հայրենիքի սէր ու սիրտ ուսանողը, փախուստ տուաւ ալլասերման զազիր շաւիղէն, խմբեցաւ, կեպոնացաւ և Եւրոպայի կաճառականներու ներկայութեան՝ առաքեալ եղաւ իր գուրգուրալի՝ ազգին պատմութեան ու կեանքին:

*

Չորիքնք միայն մեր թշուառութիւնը տեսնալ և ողբալ, այլ փնտռենք ու գտնանք մեր մէջ եղած ու տարածուած միութարական շարժումներն ալ: Մեր մամուլի մեծ մասը երբ անպարակ ազգին ախուր յատկութիւնները հրապարակ նետելով, դանտնք կը խաբազանէ, այդ չի նշանակեր որ մենք փճացած, ալլասերած, անբարոյականացած ազգ մ'ենք, ղերակենդանալու, սթափելու, յառաջդիմելու անընդունակ և սպիկար ժողովուրդ մը. ո՛չ, մամուլի անաչառ յանդիմանութիւնները, վերաբուժի խարաններն են, որ կ'իյնան ժողովրդեան այն վերքերուն վրայ, որոնք փառութիւն, հասարակաց քաղցկեղ կը սպառնան. անաչառ խմբագիրներու «բիւ-

ստրի»ները կը կտրեն կը յռտան ժողովրդեան այն վերքերը, ոսկից անդարմանելի ապականութիւն կը ծնի. կենդանարար լրակապան վերահաստութիւններ են անոնք, որոնց պէտք չէ դիմադրել. առանց լքման և վախառունների հոնչելու, պէտք է հպատակել այն խարաններուն՝ որոնց նպատակն սուրբ է:

Երբ մեր հրապարակագրութեան մէջ չէին ծնած ճարտար ու ազգու լրագրատիւններ, երբ մեր լրագրութիւնը, մեղմօրօր նինջ կը կարկար իր անդոյն, անարին յօդուածներով, և երբէք ուշադրութիւն չէր դարձնէր հասարակութեան զազանային բարքերուն, որով ժողովուրդը իր անդնդային անկման մէջ օրհնաւորեան կը տապալկէր, այն ատեն մենք կարող էինք ողբալ մեր վախճանը. յիսնակ տարի առաջ այդ քառասային խաւարին մէջ էինք՝ անտարբեր, անզգայ, խաւարածիւս զանդուած մ'էինք. մէկ մէկու արին ծծել, զիրար հալածել, մերուսանել այդ ամէնը մեր սեւ և գծիտային առաքելութիւններն էին: Պէտք էր տաղել այդ զանդուած որ հրէէն՝ տարօրինակ կերպարանք մ'էր առած: Խաւարի և երկպառակութեան ռիսիւթ մէջնամբ՝ ազատածիւս լրագրութեան զիջազները ասպարէզ իջան. եղբայրութեան, ազատ պաշտօնի հիմը գնելու համար, մոլեռանդ ժողովրդեան թունաւոր սլաքներուն տուին իրենց կուրծքը. վերադրեցին, տաղեցին, կտրեցին մոլեռանդութեան հրէջը, կտուեցան զլուցադուրեն, քաշայանուպն գրչով, անոնք իրենց զեղեցիկ զապափարին նահատակներն եղան, խախտելով մոլեռանդութեան և հաւատալից աստեղութեան անհնկեղ շէնքը. ապալուին չէր անոնց նահատակութիւնը, անոնք յաջորդներ ունեցան. ծաւալեցաւ եղբայրութեան արշալոյսը, որ յամբարէն տուրն շինային սլաքածու և փայլուն լուսոյ կերպարանք մ'առնելու կը պատրաստուի: Ահա, թէ ի՞նչ էր անաչառ լրագրութեան ազգացութիւնը: Ապարդէզ տանք ույզ գործիչներուն, չլրդովինք անոնց ձապկամէն, չլքանինք անոնց ուրախութեղ զապափարներէն: Շնորհիւ անոնց սթափեցնող, մարակող գրչին, մեր մէջ ունինք միութարական կէտեր, որոնց

վրայ մեղմ շոյ մ'արձակելն է խմբադրուկանիս նպատակը:

*

Պէտք չենք վշտախել:

Մեզ կը ներկայանայ նոր սերունդը՝ գործի սկսած և գործելու պատրաստ. հայ երիտասարդութեան մէջ վառուեր է հասարակութեան օգտակար ըլլալու գաղափարը: Մի ուստի ուսանող, այժմ կարող է գլուխ ըլլալ բնկերութեան մը և ստեղծել կրթական բնկերցարան մը: Տարիներ առաջ, բնաշխարհի խաւար կեդրոններու մէջ, տարրական ողորմելի վարժարաններէն զատ, ուրիշ ո՛ր և է ուսումնական, յառաջադիմութեան միող հաստատութիւն չկար. նոր սերունդը շնորհիւ մարտիող լրագրութեան, ուսու կրթական բնկերցարաններու, բնկերութեանց անհրաժեշտ կարեւորութիւնը, և կողմասի, Ատրպատականի և Արտասահմանի հայաբնակ քաղաքներու և գիւղերու մէջ, սկսաւ կազմակերպել ուսումնական բնկերութիւններ: Մարտիող, կիող, խարաղանող լրագրութիւնը չի ջլատեց նոր սերունդի թարմ շղերն, այլ անոնց բռնկելու պատրաստ կործեքին մէջ, նետաց յառաջադիմութեան կայծը, որ հասարակարեւութեան հրդեհը հրաշխեց. անոնք հաստատուելով համեստ բնկերցարաններ, մշակ ու գործաւոր հայութեան սիրցողն հայ մամուլը և լրագրութիւնը: Ծառախոսական բեմասացութիւնը՝ յեղաշրջեց գրեթէ զուրկ արհեստաւորներու դադափարները. ուսանողներու յառաջադիմական ճանքը արթնցուցին մշակ ժողովրդեան թաղկեցած մարքերը. ոտակին մէջ յուշիկ յուշիկ ծագեց ինքնաճանաչութեան ուրը միաբը. վաճառական տարրը խիստ աննշան կերպով սկսաւ բարենշնել որ մարդկութիւնը՝ միայն նիւթական և բնտանական հարստութիւն գիւղելու համար ծնած չէ, և ծնած չէ ստակի սպաւը, ստրուկ երկրպագու, խնկարկու Վրլլալու համար. այն բարենշնց որ հասարակութեան անձին ու բնկերին թշուառ կացութիւնը բարոյքեղն պիտի ըլլայ ամէն մի ինչքի և անձին տէր ու պատուոյն վրէժխնդիր անհատի պարտքը: Ընկերցարանները ուր քիչ շատ ի սեն գրուած են գրեթէ ու լրա-

գիրներ, արհեստաւոր դասակարգը հոն հետեւելով հայ մամուլի, ժամանակակից և առօրեայ կեանքին, իր միաբը կաղեց հասարակութեան հետ, և երբ նա գաղթականութեան այլասերող միջոցաւ մէջ կը փճանցէր իր հարազատութիւնը, հայ բնկերցարանները իրեն հայու հոգի, հայու սէր փչեցին. և մամուլով, ողեւորող ճառերով, արժարեցաւ անոր գաղջացած ազգասիրութիւնը: Եւ սա վշտանցուցիչ շարժում մը չէ. որով,

*

Պէտք չենք վշտախել:

Ծառախոսական մարմնացած անդթութիւնը իր լափիկող ճիւղներէր խրելով մեր ցաւազար զանգուածին մէջ, սկսաւ վայրագօրէն սպառել, քննել մեր էութիւնը. դարձեալ մարտկող լրագրութիւնը թնայացուց իր գոռում գոչումը. նա՛ ժլատ, ազա՛հ, մամոնայի ջուրմերուն մէջ մտաւ, իտարզանց զանոնք, քաշկուտեց բեհեղապատ սաղոններու մէջ ընդարմացած հարուստները, բռնեց անտարբեր բարկեցեցիկներու օձիքներէն, խանդարեց անոնց սաղաքամտական անսրտութիւնը. անոնց ցոյց սուաւ հայրենիքի հայմաղամները, միտաւորեանները, անտէրուն օրիորդները, անմայր անհայր որբիկները, բարեգործութիւն, զթութիւն ողորմութիւն գոռաց. անոր ի ցոյց դրած ողբերգու տեսարանները սրտաճմրիկ էին: Թշուառներու պաշտպան մամուլի խարաղանը, հասարակութեան մէջ արժարեց բարեգործութեան առաքինութիւնը: Եւ ուր խուացած էր հարազատներու անտառաւորող արգասութիւնը, հոն կանգնեցան ապաստարաններ, անկիւններ, աղքատախնամ բնկերութիւններ, որբախնամ մարմիններ, որոնք մինչեւ այսօր կ'աշխատին անչէջ պահել բարեգործութեան հուրը: Մամուլի անխնայ հարուածները չվշտանցուց մեր հասարակութիւնը. ժողովուրդը միայն զամ ըմբռնելով ողորմութեան, զթութեան եղբայրսիրութեան անհրաժեշտութիւնը, այլ եւ մեքենարար յառաջ վարեց զթութեան գործը: Արտասահմանի մէջ շատ տեղեր տակաւին կը ծաւալի բարեգործական շարժումը. երիտասարդներ ամէն տարի թատերական ներկայացումներով կամ պարահան-

վէտներով. իսկ մայրեր և օրիորդներ ձեռագործերով օգնութեան կը հասնին հայրենիքի կամ տեղացի աղքատահնամ հաստատութեանց: Եւորհիւ մամուլի օրինաւորապէս խարազանող վիրաւորող լուտանքներու, ժշատ հարուստը և անգլայ բարեկեցիկը չի կրնար խոյս առլ բարեգործութեան երկնային պարտականութենէն: Անաչառ մամուլը պիտի ապրի ու պիտի գոռայ, մի վշատիք, ողորմեցէք, զգեցուցէք մերկերը, կերակրեցէք անօթիները, խնամեցէք վիրաւորեալները, հոգացէք հիւանդները, մի մոռնաք բանտարկեալները. . . Յիսուսային է այս ձայնը, որուն արձագանգ կ'ըլլայ յոռեան համարուած խարազանող մամուլը:

*

Պէտք չենք վշատիլ:

Շատ տեղեր բռնաբարուեցաւ մանուկներու մայրենի լեզուն. և փոթորկայից հառաչ ու կոծ մը թնկաց ընկնուած կործքերէն. հարուած մ'էր, աչերէ արին թափել առողմաւորութիւն մը. և սակայն նոյն հարուածը իր վշտին ու վէրքին հետ ունեցաւ իր սփոփող թեյաղբութիւնները, տակաւին երբ տգէտ տիրացուներու խաւար ու մալլ հովանիին տակ կ'որորէին մատաղ մտքերը, և այլուքնէն ու սաղմոսի ընթերցումի սահմանէն անդին ուրիշ օտնձգութիւն մը չկար, մեր վառվռուն քերթողները անէծք կը թափէին ազգին այն իմաստակ մեծ զանգուածին գլխին, որ նախառինք կը համարէր մայրենի լեզուով խօսելը. նախառինք, միջակութիւն, սարկութիւն կը համարէր մետոդեան տառերով շարադրուած գրքերու. բնթերցումը, նախառինք կը համարէր հայ լրագրի բաժանորդ գրուիլն.

“ Կարո՞ւմ է նա Morning, Débats, ո՞ր Բագմակ, ah! fi, done!

Ձրանսերէն և կորստաւոր, հայերէնն է mauvais ton „:

Պամառ ֆաթիլայի այս բազմամեայ քնարի երգեալաբան սողելուն, վկայ են մեր անցեալ տարիներու տիրապետական այլբենարաններու շանթահարումներէն առաջ, մայրենի լեզուին

տածած սիրահարութեան! մայրենի գրքերու և թերթերու մոռնի մեր ունեցած սառնամանիկ անհամակրութեան: Ծննդումը զգալի առաձգութիւն մը ծնաւ. հարազատ լեզուի և գաղութեան անգլայ, անտարբեր զանգուածը իր գոյութեան ի նշան գանձին կուղղուեալն վերջը, կըցաւ խմանալ անոր յարգը և այն ատեն ուզեց սիրել զայն ու սիրեց և կը սիրէ: Մայրենի լեզուի անտարբեր հայութիւնը, այժմ մեծ համակրութեամբ կը վերաբերուի իր նախնեաց բարբառին հետ. և այլ համակրանքը անձամբ կը յայտնէին ու խոստովանէին Հ. Ալիշանին շատ մը կովկասացի հայեր, որոնք շատագուշկուով հայերէն կը խօսէին մեր վանքն այցելած տաճն. կը խոստովանէին թէ. « Այժմ սիրումենք հայերէն խօսել », այժմ սիրում են. . . . սիրում. . . Դարձեալ աւելի շօշափողական վկայ այլ սիրոյ, որ կը տարածուի նաեւ արտասահմանի եւրոպացած հայ գաղութին մէջ, մենք կը յիշենք ներկայ լրագրութեան բազմութիւնը: Միւր ասպը իր լեզուի կենդանութեան և յաւիտեակութեան համար՝ կ'ապրեցնէ քան զպաին աւելի թերթեր: Արտասահմանի ցանուցիւր կեդրոններ, հայ գաղութը ունի իրեն սեփական զանազան թերթեր. հայ լեզուի և հայ կտանքի կազմութեան համար, Անգլիոյ մէջ լոյս կը տեսնան չորս թերթ, Զուրիցերոյ մէջ մի հատ, Ամերիկայի մէջ չորս հատ, Պուլղարիոյ մէջ չորս հատ, Էպիպատսի մէջ հինգ հատ, Գաղղիոյ մէջ ինը հատ, Թուրքիոյ մէջ տասուերկու հատ, Ռուսաստանի մէջ ինը հատ, և հաշուելով մեր երկու, վիշնայի ու Մանառ լեզուով թերթերն և առանց թուելու մերթ ընդ մերթ ծնող ու մեռող շատ մը թերթեր, այժմ բոլոր ամէնն մենք ունինք 52 հայ թերթեր, եւրոպ. . . բոլորովնու մէջ են: Եւ ի՞նչ կը նշալ նախէ այս լրագրութեան յարաճուն կենդանի շարժումը, կենք թէ մեռելութիւն, անտարբերութիւն թէ ինքնաճանաչութիւն, մայրենի լեզուի, պատմութեան և հոգւոյն անհոգութիւն թէ վրէժնդիր պահպանողականութիւն: Մեր կարծեաց համեմատ, այլ՝ զուտ նշան մ'է սթափման, նոր ոգեւորութեան, կենաց նոր և մոխրմարական շրջանի: Ռեբեմ

պէտք չենք վճատիլ, միայն թէ պէտք չենք նայուպէն թողուլ, որ յուզող լրագրական գաւազանը դադրի և հանգիստ առնու. մէջ, նա պէտք է միշտ արթուն մնայ, հսկէ այն նոր եռու գիտ կեանքի գործիչներու վրայ, որ չմեղկանան իրենց գործին մէջ, անձնական և նիւթական շահերու խնդիրներով չի պղծեն սուրբ գործը:

✱

Պէտք չենք վճատիլ:

Յառաջագլմով վերականգնութեան գաղափարը մնաւ գոտւ նաեւ հայ հայրերու, բոլորեալ մէջ. այժմ նա ալ արթնացաւ իր մեռեալ սպիտակ քունէն. ազատամիտ լրագրութիւնը նաեւ անոնց վրայ արական իր կենսատու շահութիւնը. օգնութեան հասաւ, խզեց այն շղթաները, որոնք գանձը ստրկային ծառայութեան, անգործութեան մէջ կաշտաւորած էին. մուրի մշակութեան դիտարկեալ լրագրութիւնը յուզեց անոնց գարաւոր լծացեալ կեանքը. ցոյց տուաւ անոնց, որ ամէն անհատ իր ոսկրէ սփին թանկագին քանքարը պէտք չէ անուղիս պահել. ցոյց տուաւ անոնց, որ հայ մայրերը և բոլորքը Ասիական խաւարամիտ, ծայլ ու թուլամորթ գանգուածին պէս՝ թշուառ կեանքին մէջ նեխելու ապականելու սահմանաւած տարր մը չէ, այլ իրեն հայրերու ու եղբայրներու պէս լոյսի և դիտութեան սիրտտեղէն անհասներ: Եւ Տիտաբէն սկսեալ, մինչեւ այժմեան «Արտէմիսի» խմբագիր տիտաբէն, բմբռնեցին որ պէտք էր լսել յառաջադիմութեան շեփոթի ձայնը, լսեցին ու գործեցին: Վիպասան Տիտաբէն յաջորդեցին բանաստեղծ Սիպիլներ և դաստիարակ Մատակեաններ. հուսկ ուրեմն նոր պարզիտուհիներ գովելի յանդիմութեամբ, լրագրական մամուլի շուրջն որդորած, սկսան իրենց մայրերուն, բոլորեալ և պատկանելուն սթափանջող գործին զեկաւորն ըլլալ: «Արտէմիս»-ը անուրանալի յառաջադիմութիւն մ'է:

✱

Պէտք չենք վճատիլ:

Եւրոպայի մէջ կը ստուարանայ, կ'աճի լուրջ ուսանողներու զեղեցիկ գործունէութիւնը: Հայկազուն նախնի վեհապետաց

օրերէն սկսեալ, մինչեւ Կիլիկիոյ վերջին հայպետներու ողբալի խորատկամը, մենք հայքս ընդհատ ընդհատ Եւրոպայի հետ յարաբերութիւններ ունեցեր ենք, մեր քաջակորով իշխանութեան օրերուն, աշխարհի պատուհաս Հռոմէայցի պետութեան հետ սակը մեծ պարծանքով և խրոխտանք կը յիշատակէր այն ամէն յաղթութիւն որ կը կատարէր հայ հողի վրայ. հռոմէայցի պետութեան համար՝ հայու բնիկումը և պարտութիւնը գերապանծ փառք մ'էր, անպատում գիւցադնական քաջութիւն. և սա ապացոյց մ'էր որ հին հայութիւնը, Եւրոպայի մէջ ունէր ազգու և պատկառելի համբաւ մը. Եւրոպային համար հայը բարբարոս մ'էր, բայց խելքի, ուժի տէր բարբարոս մը: Այս համբաւը կը մարի մեր վերջին Արիւծին բոցին հետ. 1393ի սեւ ու սգաւոր թուականէն ի վեր, Եւրոպային համար հայու անունը և հայու յիշատակը կը թաղուի...

Շահաւէր ու փառասէր Եւրոպան, այլ եւս արեւելքի իր վաղմիկ մերթ զինակիր, մերթ թշնամի ազգութեան հետ, յարաբերութիւն մ'ունենալու պատճառ չի գտնար. քաղիքի՞մ? Եւրոպան հնութեամբ նուիրագործուած հայ բրիտանիայ ազգը, իր մասնութեան, իր խնամքին արժանացընելու պատշաճութիւն մը չառնար. սակայն նոյն յամառ արեւելքին, իր լքեալ մարմինը քարէ ի քարէ մինչեւ ներկայ դարու եղբրքը կը հասցընէ. և իր գոյութեան ճակատը բոլորելով ուսեալ զաւանիներու լուրջ խումբ մը, կ'ուզէ նոյն Եւրոպացիին լսել. ես կ'ապրիմ և պիտի ապրիմ գոնէ այն իրաւունքով, ինչպէս մի շնչաւոր արարած, որուն Երկիրքը կեանք տուեր է, բազուկներ աշխատելու, միտք մտածելու գործելու: Կ'ապրի հայութիւնը և պիտի ապրի...

Հայու կեանքը այժմ նոր շրջանի մէջ է: Այժմ Եւրոպան մոռացութեան չէ տուած մեր կեանքը: Մեր գրական վերածնունդի գործը՝ հայը Եւրոպային ծանոթացընելու ամենի գորաւոր միջոցն եղաւ. նոր Եւրոպացին՝ զհայութիւնը լոյսի անթափանց, գիտութեան անընդունակ կիսափայլերի, անստաւարակ ժողովուրդ մը կը կարծէր. Միւ-

թարայ տունը այն անհպել, խաւարամիտ հոսանքին գէմ՝ իր մամուլով ամբակուռ պատուար մը բարձրացուց : Բնաշխարհի քաղաքներէն և գիւղերէն ուսումնասնելու երկու տասնարդութիւնը Եւրոպա խոսիելով, և ցոյց տալով մտքի կորով և բազմ ընդունակութիւն, խմացաւ Արեւմտեաց, թէ Ասիացի հայր ինչ է, ինչ է հայու յամառ ոգին : Տասնեակ տարիներ առաջ Եւրոպայի մէջ հաստատուած վաղմիկ երկու լուրջ գրագէտներու անխաղախ, անշահախնդիր սուրբ գործին հետեւեցաւ Ռուսահայ ուսանողներու կիրթ և ուսնալ խումբը մը որ շարունակաբար կ'ածի և կը տարածէ իր գործունէութիւնը : Այս ուսանողները վերջեա զուրկ ու և է թնկծամիտ, ծանծաղամիտ փառասիրական հովիւրէ, զուրկ ու և է պառակտիչ, կեղծաւոր, խաբարող ոգիներէ, հանդարտօրէն, համեստօրէն, համալսարաններու մէջ հաստատուն գիտութեանց հմտախաչէ յետոյ, սկսեալ իրենց միւրքն ու գրիչ հասարակութեան նուիրել : Այդ ուսման ու գիտութեան տէր երկտասնարդութիւնը ամբողջ ընկերութիւն մը կազմեց, որուն շարունակաբար կ'անդամակցին ողջամիտ ու լրջամիտ նոր ուսանող անդամներ : Հաստատուն էր այդ ընկերութեան հիմը, որով ալ մի նա կը սովորէ անվեհեր, պատկառելի դիրք մը կ'առնու, յատուկ փառք ու յարգանք կը վայելէ :

Եւս սկսաւ Եւրոպայի օտարազգի ուսանողներու հետ յարաբերութիւն ունենալ : Նա հայութիւնը նախ այդ թարմ ուժերուն ծանօթացուց : Տարուէ տարի ուսանողաց ընկերութիւնը տարածեց իր գործունէութիւնը : Եւրոպայի ազգեցելի ժողովականներ՝ նկատողութեան առին այդ ուշիմ հայ ուսանողներու համակրելի գործը, յաջորդաբար մեծ ակումբներու մէջ հայ ուսանողութիւնը ձայն ունեցաւ : անոր խոհիմ ու խոհունակ պատմական և հնարասական բանախօսութիւնը Եւրոպացեաց գիտուն և գործնական պատկառող մտքերն ու սրտերն կապեցին հայ զանգուածին հետ : Շնորհիւ այդ հայ ուսանող ակումբին, հայ համարաւր սկսաւ ծովանալ : Եւրոպական ամենէն հեղինակաւոր, ամենէն յարգի հանդէսներէն սկսեալ մինչեւ ամէն

օրեայ յետին օրագիրն, հայ ահուամբ հետաքրքրուեցաւ, և հայութեան համար չի զլացաւ համակրելի սողեր, սիրարդյոյ ցոյցեր : Ելմէ նոր սերնդեան մէջ կան անպէտ և նախանձի ըլսիկ անբարոյականութիւնէն մղուած, ամէն յառաջադիմական գործ խանգարողներ, մերձաւորին փայլէն և փառքէն շլացող լեկթեւ հոգիներ, այդ այնքան մեզ վիշտ չի պատճառեր, տեսնալով որ ահռեց համեմատութեամբ, լուրջ գործող, խոհիմ շարժող, անձնանուէր երկտասնարդութեան խումբը՝ աւելի ստուար թիւ մը ցոյց կու տայ : Դերկայ կրթիչալ ուսանողները, համալսարան միայն պարապելով անհամեմատ պրտաւորելի առաքինի գործին, յուսահատին՝ յայտ, լրջալին՝ սփոփանք կը ներշնչեն : Տարիներ առաջ ու կարող էր երազել որ մշակ հոգաւորը գաւառացիներու, պաշտերու մէջ սնած ու ապրած նոր սերունդը Եւրոպայի մէջ պիտի կազմէր, պիտի ձուլէր, լուրջ գիտուն ուսումնական ընկերութիւն մը, որ իր գործով նախանձելի պիտի երեւար, Եւրոպայի ընդարմացած ջղերը պիտի ելեկտրացրէր, անոնց մէջ պիտի արթնցնէր մերձաւորին, կարօտեալին, թշուառին օգնելու պատկանութիւնը : Սիւսին շրջահայեաց, յարատեւ, յամառ գործին գէմ չկայ անկարեւ լիութիւն, չկայ անխորտակելի խոշորոտն : Հաստատուն, անվեհեր, առկուն գործը յաղթող է և պսակի արժանի : Եւս սերունդի այդ յառաջադիմական գործը կը պսակէ մեր յոյսերը, կը պախարակէ յոռետեսները, վատ, խաղախ ազգասիրութիւն կեղծողները բաւարական ապատակով կը սասառ :

*

Պէտք չենք վճատել :

Շուտով չվճատիք : Գիտենք մեր շուրջը, ուշագրութեամբ պիտենք այն ամէն շարժում, որ յառաջադիմական արգասիք մը ցոյց կու տայ : Նրբանք յոռետես, բայց և չրբանք միամիտ վերահաւան լաւատեսներ : ու և է յառաջադիմական գործ չքնադագիւտ շարժում մը չի նկատենք : տակաւին մեր սխալողական գործը ու գործունէութիւնը մանկական է, այն յարատեւութեան յոյս կու տայ, և յարատեւ ու անյոյլի ոգին է

զոր գոլելի և սիրելի կը զանանք : Մի րդիբը, մեր կապույթներ զվեզ կը մղէ աշխատանքի, աշխատելու ենք անխոնջ, հասարակութեան բարեւոյն համար գործելու ենք անպուշ անդադար : Էւրոպացիին ցոյց տալու ենք բարի, ազնիւ, կիրթ բարքերու նախանձախնդրութիւն և բաղադրակրթութեան անյաղ տենչ :

Թշուառ ճակատադրի անյաղ մարտիրոսութիւնը գաղթականութիւնը, աղքատութիւնը և սասանութիւնները չվհասեցընեն մեր աշխոյժ, աշխատանքի պատրաստ եռանդուն ոգիները : Բնական և անբնական պատուհաններ ոչ թէ մի միայն հայ երկրի վրայակներէն կը թափին. անոնք առհասարակ ամէն ազգութեան արիւնածուծ ճրէշներն են, որոնց զէմ մաքառած է արհամարհոս, մոլեկենք, ասկուն գործունէութիւնը. ապրողը պէտք է սոկայ կեանքի թշուառութեան. այս է ակեղեկական օրէնքը. կեանքը պատեհազմ է « *vivere militare est* », Սենեկայի անջնշելի ճշմարտ խօսքն է : մարգարէներէ բղթած և նիվնապաշտ վիզմերէ հաստատուած *Mai vie est un combat...* Ուրեմն ապրիլը պատերազմի բնէ է. երանի՜ յամառ ու լմբոս մարտիկին. երանի՜ առաքելի բաշարի մարտիկին : Եթէ կեանքը սիրելի է, չի վրայվիր անոր ցոյց տուած պատեհազմէն, չի լրանինք անոր անողորմ հարուածներէն...

Միայն աշխատելը որ մեր կեանքը հարուածողը, սպաննողը՝ մենք չլրանալ. լրանինք այն ատեն, երբ կեանքերնիս սպառող պատառարկոյթ մեր մարմնէն կը գոյանայ, ինչպէս եղած է շատ անգամ. ճակատագրական սրտոն ու շանթ՝ մեր կենաց եղէցը միմիայն կարող է յուզել ու կոփել. անոր կանխուումը ապահով է : Մենք զգուշանանք ներքին ուրբերէն, այդ պարագային կեանքի մարտը պէտք են յառաջ մղել. անխնայ պատերազմելու ենք մեր արիւնք ծծող ներքին թշնամիներու դէմ. չթողունք որ այդ թշնամին զօրանայ, չթողունք որ այն շահատակէ իր գարշելի հարուածներով. էւ երբ Հին ու փորձ լրագիրներու հետ մի քանի նոր խմբագրական մարմիններ, լմբոսներով մեր ներքին թշնամոյն նախանձի, կրօնական մոլեհաւնչ

պատերազմներու, նիւթական արծաթամոլ գոտութեանց, ակումբ փառասիրութենէն ժայթքած քինու ու վրիժուց թռնուոր կոխները՝ յոռեմեմութեամբ լուսանք ու անէծք կը թափին այն ցաւագար Մերութաններու վրայ, այդ չի նշանակել որ մենք կորուստի անպունկին եզերքն հասած ենք, փրկութեան յոյս չկայ, մահաւանդ թէ պէտք ենք քաջալերուիլ, որ մեր մէջ արթնցած է համեմաշի, մաքուր գաղափարով, եղբայրական ոգով ապրելու ու գործելու գաղափար :

Երագրական ողջամիտ վերանորոգող բարեշնչող կոլոր մեզ չվհասեցընէ. չի խորշինք, չահարեկինք այդ կոլորներէն, բնահակառակ խրախուսելու ենք այն ամէն գրէշ, որ հասարակութեան զօր սիրով հրաւրած՝ կը հռոմէ՛ այն ամէն զագիր և յիշեցնելով խոսացած լրագիրներու դէմ. լրագիրներ, որ մի միայն հագուազիւտ, անգոյն անսառնք հոգիներու և նորաստիւ կաղ ուղեգիրներու միայն կրնան հաճոյական համարուիլ և... կը համարուին հաճոյական... Նպատակով մը. ոչ անծանօթ ուրւով մը. կոխ, հալածանք այդ վատերու, իսկ քաջակեր ու խրախոյժ անկեղծ, անխաբ դախ, համեմաշի գործիչներուն. այս պէտք է ըլլայ մեր ուղղութիւնը :

Ուրեմն ներքին շատ վերքեր, սրունց ապաքինումը ոկրած է. և վիրաբոյժներն ինչպէս ըսինք, ազատ և անաչտ հրապարակախօսներն են. մենք պէտք ենք պատրաստ ըլլալ անոնց վիրահատութեան, թեղ կարեն, թեղ սաղեն մեր կեանքը փնացնող ներքին վերքերը :

Այդրիւք առանց վհատելու . մենք ցոյց տանք թէ այդ անխնայ հարուածներու վիրաշատութեանց տակ, մեր ազգը ինչ բարեշնչութեան ունեցաւ, մտաբերելով այդ յառաջագիտական շարժումները, գուրգուրանք այն կեանքին վրայ, որ նահատակուած է Հինաւորաց դարերէն սկսեալ, և այդ կեանքը, յար և նման վարերու շրջաններէ անցնելու անկապաւելի իրաւունքն ունի. ջառանգ մենք մեր ձեռքով չկապտուիլ այդ իրաւունքը. եթէ անիրաւ թշնամին ներքին չէ. Հայեր չլրանինք. Հայեր,

Մի՛ վրասիրք . . .

Հ. Ս. ՄԵՐԵՄԵԱՆ